

*Sevgili Güney Dinç'in
Bende kalan,
Aziz hatırasına ...*

KENT HAKKI ÜZERİNE BİR DENEME

/Çünkü kral, tapınağı, bu her beklentiye aşan görüntüyü, içinden taşan güzel bir atılganlıkla ve soylu bir tutkuyla biçimlendirmiş olmasaydı, kent ne bunca sevinçli ne bunca mutlu olurdu. / Neden yersiz olsun öyleyse, benim de gereğince özgür bir dille konuşmam ve ceza görmemesi söylediklerimin? Güçsüz sözlerimin eksik bıraktığı şeyler gözlerle tamamlanabilir. Ne de olsa “ bakla kemirgeni bir Attikalı “ (1) yargılamayacak onları; sofu ve bağışlayıcı insanlar yargılayacak, kentleri yöneten, tüm söz ve eylemlerin dizginini elinde tutan Tanrı'nın ve kralın sevdiği insanlar...

O zaman dizelere mi dönmem gerekir, / özgür bir söyleme itildiğimize göre ? Evet gerekir derdim yankıyla yanıtlasaydım kendimi (Mabeyinci Pavlos, Ayasofya'nın Betimi, Çeviri Samih Rıfat, Kırmızıkeci Yayınları.)

562 yılında Ayasofya'nın yeniden açılışı nedeniyle kaleme alınmış olan yukarıdaki şiir bölümü, ilk bakışta çokça örnekleri bulunan, imparatora, krala, iktidara övgü niteliğinde. Ancak Mabeyinci'yi diğerlerinden ayıran, övgüyü mekan ve kent üzerinden yapmış/ düşünmüş olması. Raslantı mı? Sanmıyorum. İkna edebilmek için, şiirden bir bölüm daha :

/ Haydi gel bereket kaynağı Roma, (2) hatırım için, bize yaşamı getiren / ve kimsenin daha söylemediği nice ilahiyi kuşanmış bu kralı taçlandır – hayır, dünya uluslarını boyunduruğu altına aldığı için değil; tahtının sınırsız mekanını en uzak kıyılara, ta Okeanos' a dek genişlettiği için de değil- yalnızca kollarının arasında bir tapınak kurduğu için ve sana, Tiber kıyısındaki anandan daha büyük bir parıltı verdiği için bununla! / Yol verin, yol verin bana, ey Roma Kapitolünün övünç kaynakları! Yüce Tanrı bir putu ne denli aşarsa, benim kralım da öyle aştı o harikaları!

Tüm kentler unutulmamak için kurulurlar, umarlar, beklerler bunu tarihten. Kuşkusuz 562 'de kent hakkı kavramını bilmiyordu Mabeyinci . Ama aşağıdaki satırlar, kentin hakkını savunmuyor mu sizce? Konuşan, kentin kendisi.

“Ama onca göz kamaştırıcı şeyin gelip yığıldığı bu yerde, o görkemli yapıtının Lethe'nin (3) dalgalarına kapılıp gitmesine hiçbir zaman izin verme, ey İmparator! Hayır kralım! Uçsuz bucaksız yeryüzünün tüm ulusları Ausonia (4) yasalarına boyun eğip / senden ne denli korkarsa korksun ve bana ne denli büyük bir kent kurmuş olursan ol, hiçbir zaman daha parlak bir simge bulamayacaksın tahtına! ”

Böyle dedi ve güzel dudaklarıyla imparatorun ayaklarını öpmek istedi. Ama o uğurlu sağ elini uzattı, diz çökmek üzereyken tutup kaldırdı sevgili Roma'sını / Ve sayısız acısını dindirmek için hafifçe gülümseyerek tasasız bir sevinçle dolu şu sözleri söyledi:

“ Kov içindeki acıyı ey ece kent, üzme yüreğini! Kargılar nasıl yemediyse kalkanını ve barbarları sivri okları nasıl sarmadıysa korkusuz ruhunu, dayanılmaz kaygılar da öyle dize getiremesin seni! / Dayanıklı ol, ey büyük ecesi kentlerin, yüreğini parçalama! Çaba gösterip daha da şanlı kılacağım seni ben, tapınağın kabarık çatısını yükselteceğim yeniden.”

Mabeyinci Pavlos, böyle ses olurken Kostantinopolis kentine ve Doğu Roma İmparatoruna, kendisinden 500 yıl önce İsa'nın havarisi Aziz Paulus'un, Roma kentinin gücünün Efes'in zenginliklerini yağmalarken seyirci kaldığını okumuştur elbette. Seyirci kalmıştı çünkü Artemis tapınağının Romalı askerler tarafından yağmalanıp, zenginliklerinin Roma'ya taşınması, artık sarsılmakta olan Roma ekonomisine güç katarken, Aziz Paulus, dininin Efes'te yayılmasını sağlayacaktı. Putperest Roma ile tek tanrılı Paulus'un amaçları birleşmişti. Artemis'in mekanı yanarken halk, kentini koruyamamış tanrıça yerine, Paulus'un yaydığı İsa'nın dinine yönelecekti. Roma senatosunda tek şey konuşuluyordu o sırada; Romanın serveti. Artemis de olabilirdi İsa'nın Tanrısı da.

Atina ve Roma meclislerini, kent yönetiminde ve demokraside ilk örnekler olarak gösterir tarih. Senatörlerden oluşmuş, söz söylemeye hakları olan meclisler. Kölelerin ve kadınların birey kabul edilmediği, dolayısı ile sözlerinin olmadığı meclisler. Kişilerin seçimi, mekanların ve kentlerin nasıl görüneceği kadar, o mekan ve kentlerin nasıl yönetileceğini de belirlediğini, bu belirlemenin kente asıl kimliğini kazandırdığını, bu kimliği taşımanın ve unutulmamanın kentin hakkı olduğunu şiiriyle sezdirirken bize Pavlos, Tarsus'lu havari Paulos'u bilmeliydi. Biliyordu. Ancak kendisinden 1400 yıl sonra kentin hakkı kavramını ortaya koyan Henri Lefebvre'i duysa kulaklarına inanamazdı. “Mekanın Üretimi”nden sözediyordu Lefebvre! Sermayenin elinde bir metaya dönüştürülerek kullanım değerini kaybetmiş kente bir çığlık, aynı zamanda kentin yeniden yaşam bulması için kenti kent yapan değerlere bir istek olduğunu söylemektedir kent hakkının. Feryat ve talep.

Lefebvre'in izinden giden Davit Harvey kavramı daha da açmaktadır. “ ne tür bir kent istediğimiz sorusu, ne tür toplumsal bağlar, doğa ile ilişki, yaşam biçimleri, teknolojiler ve arzulan estetik değerler, sorusundan ayrılmaz. Kent Hakkı , kent kaynaklarına ulaşma özgürlüğünden çok daha öte bir şeydir : Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. “ (Davit Harvey The Riht to the City)

Lefebvre'in yeni nesil takipçisi Stavros Stavrides ise kenti, ötekiyle karşılaşma, etkileşim ve yeniden kurma mekanı olarak görürken, bir kentten ne kalır sorusunu, kısaca “ritimler” diye cevaplamaktadır, Lefebvre'den el alarak. Zira Lefebvre, ritmi takip edebilmek için hafızanın olması gerekir demektedir. Ritmik de olsa her hareketin biteceğini, biterken neyin tekrarlandığını, hangi deviminin artık bitmiş ve neyin devam etmekte olduğunu anlamak, görmek için bir hafızanın olması gerekmektedir.

Stavrides, ritim cevabını bir örneğe de dayandırmaktadır. Yunan iç savaşı sırasında toplama kampı olarak kurulmuş, 1967-1973 askeri diktatörlük döneminde cezaevi olarak

kullanılmış Gyaros örneğine. Atina Ulusal Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğretim görevlilerinden bir grup, ikibinli yılların başlarında, Gyaros'u bir kolektif hafıza mekanı olarak yeniden inşa için, nasıl bir mimarının anıları yaşatacağı üzerine araştırmalara girişmiş önce. Terkedilmiş, ıssız ve yaşayanlara ızdırap vermiş bu küçük adadan ne/ neler aktarmalı ? Farketmişler ki, mahkumların akıllarında kalan şeyler olaylar değil ritimlermiş.

“...bir kolektif ikamet deneyiminin alışkanlıkları aracılığıyla imhaya direnen bir gündelik hayatın ritimleridir. İnsanlar yemek işinin mahkumların kendileri tarafından nasıl düzenlendiğini, işin aralarında nasıl bölüşüldüğünü, çok çeşitli dersleri nasıl gizlice örgütlediklerini ya da “ dış dünyadan “ gelen haberleri nasıl yaydıklarını hatırlıyorlar. Gyaros'daki akıbet deneyimine, farklı bir yerleşme kültürünün anıları damgasını vuruyor. Kampın paralize edici ötekiliği içinde, hayat başka bir dizgede devam ediyordu. Yeni dayatılan rutinler, kolektif olarak seçilen ve insanların arkalarında bırakmak zorunda kaldıklarıyla kıyaslandığında aynı derecede yeni olan rutinlerle iç içe geçmişti “ (Kentsel Heteropya, Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru, Stavros Stavrides, Sel Yayınları)

O zaman demişler araştırmacılar, Gyaros bir akıbet deneyimi olarak bugüne aktarılacaksa, gelecek kuşaklar bu ritim mekanlarını görmelidirler. Mahkumun bağlandığı, yaşlı incir ağacı, dinlenmek için arkasına saklandığı kuyu, eldeki malzemeye kotarılmış radyo istasyonu, bir dizi açıklığa çamaşır yıkama teknesi gibi.

“ Mekan kelimesinin gerçek anlamıyla fazla kesin bir şekilde belirlenmiş olarak algılanmadığı sürece, izler çözülemez. İzler yalnızca birbirinin üstüne yığılmaz, birbiriyle rekabet de eder. Çünkü geçmiş, aslında birbirinin üstüne bindirilmiş bir mekanlar çokluğu oluşturan işaretler bırakır ardında.

Dolayısıyla bir süreksizlik hafızası canlandırmak, çatışmalı mekanlarda yaşanmış ve birbiriyle çelişen geçmiş ritimlerin izlerini takip etmek anlamına gelir.....

Sürgün-köklerinden sökülüp çıkarılma ya da felaket- deneyiminde hayat alışkanlıkları cebren askıya alınır ya da yok edilir. Mekansal ve zihinsel süreksizlik ortak hayatın tamamlayıcı ritimselliğini tehdit eder. Bu koşullar kaçınılmaz olarak, insanların açık ya da örtük bir şekilde hapsedildikleri o zorla belirlenmiş istisna adacıklarının yaratıp meşrulaştırır mı? İstisna yalnızca ve daima bir tuzak mıdır?

İnsanlar istisnada yaşamayı ve adacıklarının tanımlayıcı çeperinde gedik açmayı başardığında, istisnayı potansiyel bir eşiğe dönüştürebilirler. Eşikler bağlar ve ayırır, karşılaştırır. İstisnada yaşayan insanlar, müstakil, kapalı ve kontrol altındaki istisna mahallini açmak için eşiklerin bu kıyaslama gücünü etkinleştirme arayışındadır. Kıyaslama yapmak suretiyle, ötekiliği, tanımlayıcı çeperin basitçe dışında değil, “ içerisi“ ile “dışarı“ arasındaki bir ilişki olarak keşfedebilir, doğaçlayabilir ve inceleyerek anlayabilirler. Böylece, istisna kişiyi tamamıyla çevrelediğinde gerçekleşen ötekilik tarafından yutulma deneyiminden farklı ve karşıt bir ötekilikle karşılaşma ortaya çıkar. İstisna, el koymadır: Hayat tümüyle ötekiliğe terk edilir..... Göçmenlerin ve sürgünlerin istisnada yaşayarak yaptıkları gibi ötekilikle yaratıcı bir şekilde iştilig edebilmek, farklı ve özgürleştirici bir gelecek tahayyül etme ve ona ulaşma yönündeki her türlü girişimin ön koşuludur.

Eşikler kentini yalnızca gelecekteki bir olanak olarak değil de geçmişte zaten içerilen örtük bir vaat olarak da anlayacaksak, süreksizliğe dair kolektif anıların büyük değeri olacaktır. “ (a.g.e. Bölüm; Ritimler Yaratmak, İstisnada Yaşamak)

Peki bütün bu kent hakkı kavramlarının hukuk metinlerinde bir karşılığı var mıdır?

İnsan Hakları Evrensel Beynamede 3. kuşak insan hakları (dayanışma hakları) arasında çevre hakkı yer almaktadır. Ancak kent fikrinin tarihsel gelişimi de dikkate alınacak olursa, beyanname, Lefebvre’in ve takipçilerinin kent hakkı kavramından çok uzak kalmaktadır.

Niçin uzak kalmaktadır sorusuna çok güzel cevap vermektedir, Güney Dinç. “ Biliyorsunuz, dünyanın bir çok şeyin ayırdına varması, II. Dünya savaşından sonra. Bugün en etkili örgütlenmeler gerek teknik, gerekse uluslararası boyutlardaki girişimler, bunların tümü II. Dünya Savaşı’ndan sonraki barışa geçiş süreciyle gerçekleşmiştir. Ancak bu süreçte çevre söz konusu edilmemiştir. Düşünelim, mesela Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirisi’nde çevreden söz edilmiyor. Neden edilmiyor? ..... Ancak çevre, başta kapitalizm olmak üzere, sanayinin yarışma alanı, hareket noktası ve çevreye getirilecek, çevresel konularda getirilecek kısıtlamalar, düzenlemeler, engellemeler, bir yerde sanayinin gelişmesine de, kapitalizmin gelişmesine de mutlaka engel olacaktı. Çünkü çevreyi iki yönlü, biliyorsunuz başlıca iki yönlü kirletiyor sanayi: Birincisi kendi çalışmasıyla bunu yapıyor. İkincisi de ürettiklerinin tüketimi ile yine çevreyi kirletiyor. Onun için bunu da doğal karşılamak lazım: II. Dünya Savaşı örgütlenmeleri içinde çevrenin yeri olmadı.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde de çevresel haklara değinilmedi.....1972 ‘den sonra Birleşmiş milletler öncülüğünde gelişen bir dizi konferanslarla filan çevre hukuku gelişti. Ama bunlar tabi çok gevşek anlaşmalar.....

Avrupa Ülkelerinde, ciddi bir halkoyu araştırması yapılıyor, çok tartışılıyor. Bu tartışmaların da iki boyutu var. Birincisi teknik, yani daha kamuoyuna açıklanmadan önce bu yatırımı, bu planı ya da imar planını neyse, yatırımın türüne göre, gerçekleştirecek olanların kendi çalışmaları var. Bayağı ciddi biçimde araştırılıyor. Bunun ardından ikinci aşama geliyor, halkla iletişim süreci geliyor.....” (TBB. Çevre Sorunları İçerikli Yargı Kararları ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi Toplantısı , Güney Dinç açış konuşması / Kuşadası / 07.06.2008)

Güney Dinç Kuşadası’nda, kendi uslubu ile çevrenin, kentin hakkının korunmasının kapitalizmle çeliştiğini, sorunun ise halkın katılımı ile çözülebileceğini tane tane anlatırken, Strasbourg’da kentin hakkının, yönetiminden bağımsız olmadığı konusunda bir sözleşme imzalanacaktı: Avrupa Kentsel Şartı.

Avrupa Kentsel Şartı, kenti yönetimi ile birlikte değerlendiren ilk belge olma niteliğini taşımaktadır: Kent nedir sorusuna şöyle cevap verilmektedir : **Farklı sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal yaşam biçimlerinden gelen insanların, tarihi, mimari, kültürel ve doğal**

çevre ile birlikte her gün yeniden harmanlandığı; yaşadığı, ürettiği, çalıştığı, tükettiği çok nesilli, çok kültürlü idari, coğrafi, siyasi yaşam alanıdır.

Kent, medeniyet kavşaklarıdır. Bilginin, kültürün kendini ifade edebildiği, insanların iletişim, buluşma yerleridir. Kent, fikirlerin, hayallerin, üretimin değiş tokuş edildiği, İnsanların farklılıkları içinde özgürce ve saygı çerçevesinde ilişki kurduğu ve kendilerini ifade edebildiği ortak yaşama alanlarıdır. (Avrupa Kentsel Şartı 27-29 Haziran 2008 Strasburg / Sözleşmeye Türkiye de taraftır.)

Kent hakkının, aslında bir yönetim biçimini elde etme mekanları olduğu, belgelerde fark edilmiştir nihayet. Artık Arundhati Roy'un cümleleri ile bitirsem “ Başka bir dünya sadece mümkün değil, o aynı zamanda gelmek üzere...Sessiz bir günde onun nefes aldığını duyabiliyorum ! “

Hilal Küey/ 04.09.2019/İzmir

-
- (1) Aristophanes'ten (Eşekarıları) alıntı bir deyim; yargı oylamalarının baklayla yapıldığı Atina bürokrasisine alaylı bir gönderme
  - (2) Kostantinopolis (Bizanslılar Roma demektir.)
  - (3) Unutmak anlamında bir fiilden türeyen bu sözcük Yunan mitolojyasında, alegorik bir tanrıçanın ve yer altı ülkesinde bir pınarın adıdır; bu pınarın suyunu içen ölümler geçmiş yaşamlarını unutup ölümler dünyasına girerler.
  - (4) Ausonia: İtalya'nın bir bölümünün eski adı. Ausonia'lılar: Geniş anlamıyla Romalılar. Bizanslılar tarihleri boyunca kendilerine hep Romalı demişlerdir: “Bizanslı” sözcüğü, Avrupalı tarihçilerin bir yakıştımasıdır. Metinde kentten de hep Roma diye sözedilmektedir

---

KAYNAKÇA

- 1-Mabeyinci Pavlos/ Ayasofya'nın Betimi /Kırmızıkeçi Yayınları
- 2-Oğuz Adanır/Bir Antikçağ Masalı-Tanrıçanın Gözdesi/Doğubatı yayınları
- 3-Derleyen Cihan Uzunçarşılı Baysal/Kentin Tozu/Açık Radyo Kitaplığı
- 4-Henri Lefebvre/ Şehir Hakkı / Sel Yayınları
- 5-Satavros Stavrides/ Kentsel Heteropya-Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru/Sel Yayınları
- 6-BM Sözleşmeleri
- 7-Güney Dinç web sitesi

7- Avrupa Kentsel Şartı

8-ekolojihaklar.org/Avrupa-kentsel-sarti-ve-kent-haklari-fevzi-ozluer

9- <http://www.brainyquote.com/quotes/a/arundatir.388677.html>